

УДК 37.01:316

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-286-305>

«ПРОТЕСТАНТСЬКА ЕТИКА І ДУХ КАПІТАЛІЗМУ»: КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ М. ВЕБЕРА ТА АКСІОЛОГІЯ ОСВІТИ

В. В. Сізов

ORCID 0000-0002-0679-8602

Я. А. Славська

ORCID 0000-0003-2498-3323

О. А. Алфьоров

ORCID 0000-0002-4921-323X

У статті розглядаються ідеї М. Вебера, викладені в роботі «Протестантська етика і дух капіталізму» з позиції культурно-історичного традиціоналізму як чинника формування аксіології освіти. Відзначено, що роль і значення освіти у М. Вебера проявляється в трьох функціональних аспектах, що і утворює її аксіологічний характер: за програмними цілями (як засіб оволодіння професією); за духом (освіта сама по собі виступає як елемент раціоналізму, практицизму, індивідуалізму); за змістом (як відтворення цінностей). Освітній чинник у М. Вебера – це всього лише ілюстративний елемент його концепції, який є наслідком формування і функціонування «професійної етики», яка зі свого боку визначає аналогічні сенси «етики освітньої», тобто відношення людини і соціальної групи до освіти та засіб досягнення цілей професійної діяльності. Освітній компонент М. Вебера розглядається у змістовних характеристиках, реалізованих у Вебера в понятті «протестантська етика», яка сформувала «професійну етику» і «трудоу етику». Протестантську етику в тій констеляції, в якій її показав Вебер, розглянуто як фактор, що формує світоглядну позицію окремих груп населення, а в подальшому – основної частини суспільства. Відзначено, що таким чином формувалося специфічне соціокультурне середовище на основі культурно-історичної традиції, яке і диверсифікувалося в середовище виховне (освітнє). Ставлення людини і суспільства до освіти, професії, праці, за М. Вебером, є результатом впливу цього середовища. Виділено, що М. Вебер будує свою систему доказів на

основі культурно-історичної традиції, доводячи гіпотезу, що вплив релігійної ідеології формує соціальні відносини, пояснює еволюцію релігійного в світський світогляд. Відзначено, що концепція М. Вебера показує міцність традиції (як цінності) у свідомості західного суспільства.

Ключові слова: культурно-історичний традиціоналізм, аксіологія освіти, соціокультурне середовище, трудова етика.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження М. Вебера з'являється в період, коли Німеччина являє собою державу, яка знаходиться в стані економічного і культурного підйому. У німецьких колах поширена думка, що розвиток і прогрес культурно-економічного характеру обумовлені історично.

«Ренесанс належить католикам, а Просвітництво – протестантам. Як можна пояснити екстраординарний зліт протестантських і занепад католицьких країн в XVII столітті?». Ключова роль в цих процесах приписувалася ідеології протестантизму. Вочевидь, сукупність подібних факторів і зацікавила М. Вебера. У 1904-1905 рр. М. Вебер випустив кілька статей про можливий вплив протестантизму пуританського типу на становлення західноєвропейського капіталізму, пізніше зібраних ним в книгу «Протестантська етика і дух капіталізму» (Забаєв, 2008, с. 61-79).

Назва роботи М. Вебера, згідно букви і духу дослідження, була дискусійною, тому критика була неминуча. Підбір автором фактичного матеріалу суб'єктивував систему доказів. М. Вебер усвідомлював це, тому в його роботі відсутні твердження. В основному він оперує припущеннями. Він навіть уникає таких визначень, як «протестантська етика», «дух капіталізму», тим самим «підігруючи» дискусії, які тривають вже більше ста років. Факт сам по собі цікавий, характеризувати його можна порізному, але, безсумнівно, те, що тема, визначена Вебером, зберігає актуальність і сьогодні, і критика, що їй досі триває, є тому підтвердженням. На відміну від Е. Дюркгейма, М. Вебер будує свою культурно-історичну концепцію на фактичному дослідженні історичного характеру.

В умовах глобалізаційних процесів культурно-історична традиція суспільства переходить в систему вторинних чинників, які визначають напрямок розвитку національних суспільств. На перше місце висувається полікультурність (Ходырева, 2007). Полікультурність у свою чергу передбачає діалог і рівноправність культур, повагу і прийняття культур, однак це є ідеальними характеристиками. У глобальній системі взаємокультурних відносин, підпорядкованих ідеологічним цілям, цього не трапляється. Звідси, культурно-історична традиція є, напевне, єдиним

чинником у сфері освіти, який здатний формувати, зберігати, відтворювати духовні (культурні) цінності і створювати основу розвитку системи освіти.

У даній статті ми обмежимося виключно поглядами М. Вебера, викладеними у роботі «Протестантська етика і дух капіталізму». У М. Вебера освітній фактор – це всього лише ілюстративний елемент його концепції, який є наслідком функціонування «професійної етики», яка зі свого боку визначає аналогічні сенси «етики освітньої», тобто ставлення людини до освіти як засобу досягнення цілей професійної діяльності.

Наш підхід до освітнього компоненту М. Вебера реалізується з позиції, де освіта розглядається в смислових характеристиках, реалізованих у Вебера в понятті «протестантська етика», яке сформувало «професійну етику» і «трудова етику». Тому протестантську етику в тій констеляції, в якій її показав М. Вебер, ми і будемо розглядати як чинник, який формує світоглядну позицію спочатку окремих груп населення, в подальшому – основної частини суспільства. М. Вебер показує, як формувалося специфічне соціокультурне середовище на основі культурно-історичної традиції, яке і диверсифікувалося в середовище виховне (освітнє). Ставлення людини і суспільства до освіти, професії і праці у М. Вебера – результат впливу цього середовища. У цьому сенсі концепція М. Вебера для нас актуальна як метод дослідження і як його результат.

Фактори способу життя (етики), норми і правила, які в ньому існують, переконання та їх розуміння формують певний дух і впливають на соціальні відносини в перспективі. У цьому також полягає методологічна цінність концепції М. Вебера. Звідси наше завдання – розглянути роботу М. Вебера не з позицій фактичного матеріалу, який він приводить в якості доказів своєї концепції, а саму концепцію в цілому, як метод дослідження.

Зміст есе М. Вебера вивчено досить детально і в першу чергу його критиками. Однак запропонований М. Вебером метод підходу до вивчення соціальних процесів у сфері педагогіки широкого поширення не отримав. Вебер будує свою систему доказів на основі культурно-історичної традиції, доводячи гіпотезу, що вплив релігійної ідеології формує соціальні відносини; пояснює еволюцію релігійного в світський світогляд. Згідно концепції М. Вебера, сучасність показує міцність традиції (як цінності) в свідомості західного суспільства. Вони (цінності) не «висять» в просторі, як якийсь ідеал (на відміну від православ'я), а мають значною мірою раціональне походження, раціональну еволюцію і раціональне застосування. В основі цих цінностей, наприклад, законність, верховенство права, права і свободи людини і т.д. Це не абстракції, а елементи раціоналізму і прагматизму – те, на чому й побудована система цінностей

західноєвропейського типу культури, тобто те, на що активно вказує М. Вебер.

У роботі «Соціальний захист і культурна динаміка» відомий соціолог і філософ П. Сорокін робить висновок, що соціальна система суспільства залежить від типу культури (Сорокін, 2006 с. 645). Критерієм типових характеристик культури, за П. Сорокіним, є система цінностей і ставлення до світу – те, що ми включаємо в зміст поняття «культурно-історична традиція».

Культурно-історична традиція протестантизму (більшою мірою Кальвінізм) сформувала певний тип культури. Чи зміг би протестантизм як явище культури сформувати *інший* тип навіть з урахуванням веберовської концепції «виборчої спорідненості», або Сорокінської «флуктуації» і «міграції» суспільних відносин? Найімовірніше, ні. Коли культурна традиція проникає у сферу суспільної свідомості як елемент логічного процесу його розвитку і закріплюється в ньому як традиція, показуючи при цьому власну ефективність, і в наслідок чого привертає в орбіту свого світогляду інші соціальні групи суспільства, то дуже сумнівно, що західноєвропейський тип культури міг би формуватися в іншому напрямку. Це припущення походить із системи аргументів Вебера, але водночас воно не є остаточним (Вебер усвідомлював відносність своїх суджень і наведених аргументів).

У М. Вебера, на наш погляд, роль і значення освіти проявляється в трьох функціональних аспектах: *за цілями* (як засіб оволодіння професією); *за духом* (освіта сама по собі виступає як елемент раціоналізму, практицизму, індивідуалізму); *за змістом* (як відтворення цінностей).

З приводу останнього аспекту ми повністю згодні з думкою Ю. Спіхіної: «Подібно до Е. Дюркгейма, М. Вебер також розглядав інститут освіти з точки зору його можливостей формувати світогляд учнів і бути каналом трансмісії цінностей між поколіннями. У даному випадку М. Вебер солідарний з Е. Дюркгеймом в тому, що інститут освіти не просто виконує функцію з передачі знань чи здійснює підготовку за обраною спеціальністю. Процес передачі знань виявляється пов'язаним з ціннісним впливом на учня» (Епихина, 2011). Всі три аспекти освіти, за концепцією М. Вебера, й складають в своїй сукупності аксіологічний характер освіти. М. Вебер хоча й не довів, але теоретично показав механізм трансформації соціальної ідеї у повсякденне життя. Отже, наше завдання – акцентувати цілі освіти, дух освіти, зміст освіти в руслі дослідження М. Вебера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій педагогічній літературі «Протестантська етика і дух капіталізму» практично не вивчалася, оскільки має тільки непряме або герменевтичне ставлення до

освіти. Звернення до теми освіти у М. Вебера ускладнено тим фактом, на який звернув увагу ще К. Ясперс, а саме – фрагментарністю його творчої спадщини. Немає нічого дивного, що ті частини спадщини Вебера, які можна співвіднести з темою освіти, значною мірою є фрагментами й уривками. Як правило, зміст цих фрагментів носить історико-описовий характер і в більшій частині свого обсягу є мало придатним для філософського розгляду (Воробйов, 2016). У соціології ж ця робота Вебера є зразком класичного дослідження, тому вивчалася глибоко і всебічно, включаючи безліч критичних робіт зарубіжних авторів (Г. Робертсон, К. Самуельсон, М. Маккінон, Х. Р. Тревор-Роупер). З числа вітчизняних дослідників праці Вебера слід відзначити дослідження М. Воробйова (спроба реконструкції поглядів Вебера на освіту), І. Забаєва (представлені і проаналізовані аргументи, які наводилися критиками Вебера), Ю. Спіхіної (присвячені аналізу системи освіти Вебера), В. Макарова (розглядається ревізійністська критика ідеї протестантської трудової етики Макса Вебера), Д. Раскова (трактування Вебером взаємозв'язку економіки і релігії).

Мета статті – розглянути культурно-історичний традиціоналізм як фактор формування аксіології освіти в роботі М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму».

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вебер спеціально не вивчав закономірності розвитку освіти та її методології. Проте, описуючи «дух» капіталізму, слід розуміти, що освіта, ясна річ, включена в дану тему як елемент корпоративного виховання, особливого виховного середовища і відтворення необхідного світоглядного «духу». Ціннісне ставлення до освіти, оволодіння професією виступає як елемент цього духу. Саме ці чинники, як нам представляється, і є привабливими для розгляду, тим більше, що в цьому сенсі дискурс дослідження М. Вебера являє собою приклад культурно-історичного традиціоналізму в теорії педагогіки.

Християнські цінності, за М. Вебером, одягнені у форму протестантської аскези, еволюціонували в цінності мирські. Під еволюцією мається на увазі процес спрямованого формування особливого типу світогляду, який забезпечував відтворення життєвих цінностей, що і є однією з функцій освіти.

Відповідно до духу роботи М. Вебера, роль і значення освіти (як фактор, який формує бажану модель поведінки) проявляється в трьох функціональних аспектах, що і утворює її аксіологічний характер. Прояв першого функціонального аспекту аксіології освіти, за Вебером, – це цілі освіти. Тут освіта виступає як засіб оволодіння професією.

Кальвінізм, протестантські секти і католицькі ордени, жорстка регламентація їх соціальної діяльності, тобто нормування життя, формувало особливе ставлення до Закону. Тут у М. Вебера ми бачимо еволюцію соціальних цінностей. Сучасне законослухняне європейське суспільство – результат трансформації сфери соціальної психології: інтернальність дотримання Закону Божого заради порятунку душі перетворюється в загальноприйнятую мирську систему (звичку) дотримання державного закону і його повагу, ставлення до боргу і обов'язків.

Звідси, безумовно, інтеріорізована раціональна законослухняність, сумнінність, усвідомлене ставлення до суворого виконання професійних обов'язків, виражене в усвідомленому ставленні до оволодіння професією і до трудової діяльності. Без сумнівів, результати даних процесів – це перш за все продукт виховання в тому сенсі, в якому поняття «освіта» тлумачив Е. Дюркгейм, включаючи в зміст поняття «освіта» його базовий елемент – культурно-історичну традицію (Дюркгейм, 1922). «Протестантська етика» у М. Вебера фактично наповнена за своєю суттю аналогічним змістом. Культурно-історичний традиціоналізм М. Вебера конкретизований в ключових елементах його дослідження, в поняттях «професія», «професійна аскеза», «трудова етика».

У М. Вебера соціокультурне середовище і виховне середовище інтегровані. Обов'язок кожного перед Богом – оволодіння професією. Професійна праця і праця взагалі – це те, чим можна догодити Богу. Професія не інтерес, а потреба або необхідність. Професія – це перш за все освіта як явище не рекомендаційне, а обов'язкове. Звідси формується особливе ставлення суспільства до освіти і навчання, як до спочатку конфесійної, а пізніше соціальної цінності. Освіта тут виступає не як соціальна абстракція, а як раціональна необхідність.

У вступі до своєї роботи М. Вебер звертає увагу на особливості ставлення католиків і протестантів до професійної освіти. Він звертається до статистики, відзначаючи суттєві відмінності.

«Далі, і це найголовніше: якщо навіть (як уже було сказано) чисельну перевагу протестантів серед власників капіталу і провідних діячів сучасної промисловості ще можна частково пояснити їх здавна існуючим кращим майновим станом, то ряд інших явищ свідчить про те, що причинний зв'язок в деяких випадках, безсумнівно, носить *інший* характер. Насамперед зупинимося хоча б на наступному: на різниці, яка повсюдно спостерігається (чи то у Бадені, Баварії, чи Угорщині), у *характері* середньої освіти, яку, на відміну від протестантів, батьки-католики зазвичай дають своїм дітям. Той факт, що відсоток католиків серед учнів і випускників середніх навчальних закладів «підвищеного типу» значно нижчий у відсотковому

співвідношенні до всього населення, звичайно, можна певною мірою пояснити вище згаданими майновими відмінностями. Але той факт, що *серед абітурієнтів-католиків* відсоток тих, хто закінчив навчальні заклади, які готують до технічної і торгово-промислової діяльності, загалом до буржуазного підприємництва (реальні гімназії, реальні училища, цивільні школи підвищеного типу і т.д.), також значно *нижче* ніж серед протестантів (католики вочевидь надають перевагу гуманітарній підготовці класичних гімназій), ніяк не можна пояснити вище згаданою причиною; більш того, він сам повинен бути використаний для пояснення незначної участі католиків у капіталістичному виробництві. Ще більш показовим є інше спостереження, яке свідчить, що серед кваліфікованого *робітництва* сучасної великої промисловості мало католиків.

Ми маємо на увазі таке явище: як відомо, сучасні підприємства значну частину своєї кваліфікованої робочої сили залучають із ремісничого середовища, таким чином доручаючи ремеслу справу попередньої підготовки необхідної їм робочої сили, яку вони після її закінчення відбирають у ремесла; серед рекрутованих підприємствами робочих значно більше протестантів, ніж католиків. Інакше кажучи, ремісники з числа католиків виявляють значно більшу схильність залишатися ремісниками, тобто відносно більша їх кількість стає *майстрами* у даному ремеслі, тоді як протестанти у відносно більшій кількості прямують у промисловість, де вони поповнюють ряди кваліфікованих робітників і службовців підприємств» (Вебер, 1990, с. 63-64).

Звертає на себе увагу те, що позиція М. Вебера в процесі його міркувань походить з аналізу процесів освіти і професійної орієнтації представників двох конфесій. І в цьому явищі він намагається знайти закономірність. У М. Вебера в роботі ключову позицію за своєю суттю посідає процес пояснення і доведення причин і наслідків у відмінностях ставлення до професії (освіти) і трудової діяльності між католиками і протестантами, а саме: раціоналізм протестантів, виражений в динаміці ставлення до особистих перспектив в соціальних відносинах, і традиціоналізм католиків, орієнтованих на статичну в соціальній сфері. М. Вебер не абсолютизує концепцію, він фіксує тенденцію.

«І, звичайно, аскетична література майже *всіх* віросповідань виходить з поняття, що добросовісна робота, навіть при низькій її оплаті, яка виконується тими, кому життя не надало інших можливостей, є справою, яка надзвичайно догоджає Богові. В *цьому* відношенні протестантська аскеза сама по собі не створила нічого нового. Проте вона не лише безмежно поглибила це уявлення, але й приєднала до існуючої норми те, що, власне кажучи, *лише визначало* силу її дії – психологічний *імпульс*,

який виникав у результаті ставлення до своєї роботи як до *покликання*, як до самого вірного, в кінцевому підсумку *єдиного* засобу переконатися у власній обраності. Разом з тим аскеза легалізувала також експлуатацію цієї специфічної схильності до праці, оголосивши «покликанням» також і прагнення добувача до наживи. Цілком очевидно наскільки сильна спрямованість *виключно* до того, щоб знайти порятунок у загробному житті за допомогою виконання своїх професійних обов'язків в якості свого покликання, і сувора аскеза, якій церква підкоряла в першу чергу, звичайно, незаможні класи, сприяли збільшенню «продуктивності» праці в капіталістичному значенні цього поняття.

Ставлення до праці як до покликання стало для сучасної робочої людини настільки ж характерним, як і аналогічне ставлення підприємця до наживи. Будучи надзвичайно проникливим англіканським спостерігачем, сер Вільям Петті відобразив цю нову для того часу ситуацію, зазначивши, що економічна міць Голландії XVII ст. пояснюється наявністю там чисельних «*dissenters*» (кальвіністів і баптистів), людей, які бачать «у праці й інтенсивному підприємництві свій обов'язок перед Богом».

«Органічному соціальному устрою в тому фіскально-монополістичному його варіанті, який він отримав в англіканстві при Стюартах, зокрема в концепції Вільяма Лода, – цьому союзу церкви і держави з «монополістами» на ґрунті християнського соціалізму – пуританізм, всі прихильники якого були рішучими противниками *такого* капіталізму торговців, скупників і колоніалістів, який користувався державними привілеями, протиставляв індивідуалістичні імпульси раціонального легального підприємництва, заснованого на особистих якостях, на ініціативі» (Вебер, 1990, с. 203-204).

«Один з конституційних компонентів сучасного капіталістичного духу, і не лише його, але й усієї сучасної культури, – раціональна життєва поведінка на основі *ідеї професійного покликання* – виник (і дана робота присвячена тому, щоб це довести) з духу *християнської аскези*. Достатньо згадати наведений на початку нашого дослідження трактат Франкліна, щоб виявити, наскільки суттєві елементи того способу мислення, який ми визначили як «дух капіталізму», відповідають тому, що (ми показали це вище) становить зміст пуританської професійної аскези, тільки без її релігійного обґрунтування, оскільки до часу Франкліна воно вже відмерло» (Там само, с. 205).

«Пуританин *хотів* бути професіоналом, ми *повинні* бути такими. Але у міру того, як аскеза переміщалася з чернечої келії у професійне життя і набувала панування над світською моральністю, вона починала грати певну роль у створенні того грандіозного космосу сучасного господарського

устрою, пов'язаного з технічними та економічними передумовами механічного машинного виробництва, який в наш час піддає нездоланному примусу кожна окрему людину, формуючи її життєвий стиль, причому не тільки тих людей, які безпосередньо пов'язані з ним своєю діяльністю, але взагалі всіх вкинутих у цей механізм з моменту народження» (Вебер, 1990, с. 206).

«Бо попри те, що сучасна людина за усього її бажання зазвичай нездатна уявити собі увесь ступінь того впливу, який релігійні ідеї мали на спосіб життя людей, їх культуру і національний характер. Це, звичайно, зовсім не означає, що ми маємо намір замінити однобічну «матеріалістичну» інтерпретацію каузальних зв'язків у галузі культури і історії настільки ж односторонньою спіритуалістичною каузальною інтерпретацією. *Перша й друга допустимі в рівній мірі*, але обидві вони однаково мало допомагають встановленню історичної правди, якщо вони слугують не попереднім, а заключним етапом дослідження» (Там само, с. 208)

Таким чином, прояв першого функціонального аспекту аксіології освіти – її *мети* як засобу оволодіння професією і ставлення до неї – виявляється у поняттях, які утворюють світоглядні цінності, тобто бажані (а часом і обов'язкові) орієнтації особистості («професійне покликання», «професійний обов'язок», «кваліфікована праця») як результат функціонування виховного середовища. Саме цей фактор виділяє М. Вебер, тобто характер середньої освіти протестантів, орієнтований на промислову сферу, пов'язану з масовим виробництвом і підприємництвом (останнє само собою передбачає активність, ініціативу, раціоналізм і прагматизм).

Другою складовою функціонального аспекту аксіології освіти, за М. Вебером, є її *дух*, коли освіта сама по собі виступає як елемент раціоналізму, практицизму, індивідуалізму.

Роль освіти і виховання під впливом протестантської етики реалізується через *новий дух* освіти і виховання. Дух раціоналізму не може охопити тільки господарські відносини, він проникає в усі сфери соціальних процесів, детермінується в культурну і особливо освітню сферу. Спільним знаменником тут виступають соціальні інтереси, які трансформуються в соціальні цінності. За М. Вебером, це є індивідуалізм, раціоналізм і практицизм. Ми не можемо стверджувати, що ідеї експериментальної педагогіки кінця XIX, початку XX століть мали під собою суто суб'єктивні передумови (Sizov, 2018, с. 222-232). У Німеччині яскравими представниками даного напрямку в педагогіці були В. Лай, Е. Мейман, у Франції – А. Біне, у США – Е. Торндайк. Також ми не можемо стверджувати, що філософія і особливо педагогіка прагматизму Д. Дьюї

проявилася в ідеях американського педагога через його професійний суб'єктивізм. Але ми можемо говорити про те, що ілюстрацію концепції М. Вебера можливо спостерігати на прикладі експериментальної педагогіки, педагогіки прагматизму як прояву «трудової етики» М. Вебера.

Педагогіка прагматизму Д. Дьюї – це формування особистості, здатної адаптуватися до зовнішнього середовища в умовах вільного підприємництва. Д. Дьюї вважав, що навчання повинно мати виключно практичний сенс (наприклад, арифметика вивчалася дітьми через гру в магазин). Загалом суть педагогічного прагматизму Д. Дьюї та його послідовників (Е. Паркхерст, У. Кілпатрік, Е. Коллінгс) полягає у наступному: «істинно все те, що приносить користь». Напевне одним з результатів виховання особливого життєвого прагматизму в американському суспільстві стало формування особливого соціального духу. «Впродовж досить тривалого періоду в межах як західного, так і загальносвітового економічного простору США представляли собою зразок найбільш активного і мобільного суспільства, орієнтованого в першу чергу на індивідуальний успіх, вільну конкуренцію, постійне зростання ефективності і, відповідно, прибутку. Затвердження культурної своєрідності капіталізму США дозволило, таким чином, знову обґрунтувати концепцію якщо не винятковості, то унікальності американського економічного укладу» (Макаров, 2012).

Тут слід також додати, що життєвий уклад американського суспільства, його система освіти сформували особливий, по суті свій емпіричний, тип мислення, заснований на індуктивному аналізі (від часткового до загального), на відміну, наприклад, від православного типу – дедуктивного (від загального до конкретного). Можна сказати, що американський практицизм – це особливий практицизм. Щоб наблизитися до розуміння його сутності достатньо ознайомитися з «Автобіографією» Б. Франкліна (Франклин, 1988).

Тільки країна емігрантів змогла створити зразок практицизму в його яскравому прояві. Історія США нерозривно пов'язана з протестантизмом. Протестантська етика перших поселенців вплинула на формування національної самосвідомості американців. Без хорошої репутації і бездоганного способу життя не можна було посісти ніякої відповідальної посади. Конфесійні дані на 2018 рік: 46,5% населення США – протестанти; 20,8% – католики, решта – безліч інших конфесій. Навіть сьогодні протестанти складають більшість населення США. У зв'язку з емігрантським характером протестантизму в США можна відзначити факт, що в основі американського практицизму знаходиться практицизм європейський. Звідси виникає значне поширення педагогіки практицизму в

країнах Західної Європи. Крім того, своєрідну реалізацію цього «духу» можна побачити в педагогіці «громадянського виховання» і «трудових школах» Георга Кершенштейнера. «... сучасні північні країни, що успадкували протестантський світогляд, виявляються успішнішими в технологіях, у формуванні сприятливого інвестиційного клімату, у створенні ТНК. У США з поки що найрозвинутішою економікою світу політичні інститути в момент зародження мали прямий зв'язок з протестантизмом» (Расков, 2016).

Якщо європейський практицизм «пом'якшувався і стримувався» більш глибокою культурно-історичною традицією, нібито «пом'якшуючи» раціоналізм, то в США такої традиції не було, вірніше вона мала інший прояв. Вона носила корпоративний (конфесійний) характер, що і визначало характер розбудови державності і його інститутів, включаючи освіту і загальноприйнятну систему педагогічних методів. І вже до середини ХІХ століття раціональний практицизм протестантських конфесій трансформується в економічний практицизм.

М. Вебер зазначає: «В даний час прагнення до наживи, позбавлене свого релігійно-етичного змісту, набуває там, де воно досягає своєї найвищої свободи, а саме в США, характер нестримної пристрасті, часом близької до спортивної» (Вебер, 1990, с. 207).

Філософсько-педагогічний практицизм Д. Дьюї – прояв протестантської етики в «душі капіталізму». Ми наводимо Д. Дьюї як приклад «Етики протестантизму і духу капіталізму», за Вебером, не випадково. У масовій свідомості американців, знайомих з філософією Д. Дьюї, його вважають найкращим філософом США свого часу. Крім того, педагогічний практицизм Д. Дьюї і сьогодні полягає в основі педагогічної практики США.

Поняття «раціональність», а також пов'язані з ним раціоналізм і раціоналізація, посідають центральне місце в роботах М. Вебера. Поява і формування концепту раціональності пов'язані з пошуком і визначенням факторів, які зумовили своєрідність розвитку західноєвропейського суспільства, його специфіку та унікальність. Саме особливий, специфічний раціоналізм є тією рисою, якою характеризується розвиток західноєвропейської науки, мистецтва, держави, економіки (Епихина, 2011).

Таким чином, раціоналізм є відмінною рисою західноєвропейського суспільства, але не той, який зустрічається і в інших суспільствах та інших культурах, а його особливий тип, властивий виключно товариствам США і Західної Європи. Наприклад, сучасні тенденції в підготовці студентів в сфері soft skills не що інше, як своєрідний прояв особистісного прагматизму у професійній діяльності. Отже, за своїм духом освіта сама по собі виступає

як елемент раціоналізму, практицизму, індивідуалізму, надалі *замінюючи собою релігійну аскезу*, формуючи особливе виховне середовище.

Третій елемент аксіології освіти, за М. Вебером утворює *сенс* освіти. Освіта є носієм соціальних цінностей, які в свою чергу, спираючись на релігійні цінності (культурно-історичну традицію), наповнюють ці соціальні цінності змістом.

Конфесіональні протестантські релігійні цінності (як спосіб життя) стають загальносоціальними цінностями і передаються новим поколінням через систему спрямованого формування особливого ставлення до професійної діяльності. «Певною мірою можна говорити, що релігійність в її традиційній формі «випарувалася», залишилися раціональність, яка, втративши свій початковий сакральний сенс, стала більш формальною. Протестантизм перетлумачується в світогляд, де центральне місце посідає той тип раціональності, який не потребує опори на цінності, але сам стає цінністю» (Расков, 2016).

При цьому світогляд не може стати цінністю «нізвідки», цінності повинні культивуватися і відтворюватися. Багато в чому ці функції бере на себе система освіти загалом і педагогіка зокрема (що проявляється в специфіці форм і методів). Очевидно, якщо соціальна цінність не відтворюється в наступних поколіннях, вона перестає бути цінністю. Однак, відтворення соціальної цінності не може бути просто механічним відтворенням, в цьому випадку вона не буде сприйматися як певна цінність. Соціальна цінність повинна спиратися на культурно-історичну традицію суспільства. У М. Вебера – це протестантська етика, і в найбільш стійкому її прояві – мирська аскеза або спосіб життя. Країни, де переважали протестантські конфесії, питанням освіти завжди надавали великого значення (від шкіл і гімназій до університетів).

У цьому сенсі справедливо згадати, що система освіти реалізує замовлення суспільства на формування необхідних характеристик особистості. Крім того, освітня політика протестантських громад спричинила відповідні дії католицької сторони – масове поширення єзуїтських навчальних закладів як елементу Контрреформації, де з метою залучення учнів була створена, якщо говорити сучасною мовою, чудова на той період навчально-методична система. «До 1600 року у світі налічувалося 200 коледжів, що курирувалися цієї конгрегацією, а у 1762 році – 669» (Демидовская, 2008).

Міжконфесійна конкуренція в країнах Західної Європи XVII-XVIII століть дала імпульс якісним змінам у змісті і поширенні інститутів освіти різних рівнів.

Відповідно до концепції М. Вебера, освіта і виховання – ключовий фактор формування, підтримки і відтворення духу «трудової етики» як елемента «духу капіталізму», тобто капіталізму як найбільш раціональної та ефективної на той період форми господарювання. «Трудова етика» зі свого боку вплинула на форми господарювання і трансформувала класичний капіталізм в «капіталізм новий», сформувавши таким чином стандарти і зразки соціальної поведінки, бажані для суспільства.

Безсумнівно, для нас найбільший інтерес буде представляти висновок М. Вебера, де він, продовжуючи свою ідею, зазначає: «У цих випадках, безсумнівно, існує наступне причинне співвідношення: своєрідний склад психіки, прищеплений вихованням, зокрема тим напрямком виховання, яке було обумовлено релігійною атмосферою родини і сім'ї, визначає вибір професії і подальший напрямок професійної діяльності» (Вебер, 1990, с. 64).

Так само, як і Е. Дюркгейм, він ставить виховання (у Дюркгейма – освіта) в основу формування соціальної поведінки. При цьому весь дискурс його концепції заснований на ідеалах культурно-історичного характеру, які реалізуються на принципах практичного раціоналізму.

Особливістю веберівського підходу є те, що предметом дослідження стає вплив релігійної свідомості як найважливішого елемента духовно-культурного комплексу будь-якого суспільства (Макаров, 2012).

Світоглядний елемент соціокультурного середовища у М. Вебера є опосередковано вираженим в логіці еволюції «християнської аскези» в «професійну аскезу» в дискурсі культурно-історичних відносин, які визначають стан «духа» суспільства як основи відтворення цього «духа» в наступних поколіннях. Безсумнівно, що такий «дух» надав колосальний вплив на формування нових якісних характеристик систем освіти європейських країн, які відповідають вимогам нових соціально-економічних умов. Саме в цій соціально-історичній еволюції і проявляється культурно-історичний традиціоналізм М. Вебера: сучасність як закономірний результат історичного досвіду. Традиціоналізм тут – ціннісне ставлення до традиції, який виступає як культурно-історичне явище ідеологічного характеру у формі трансляції культури державою, інститутами освіти і науки.

Наскільки М. Вебер був правий на початку XX століття, настільки ж Ф. Анкерсміт був правий наприкінці цього ж століття. «Представники історизму XIX століття поширили це розуміння на галузь історії: ідентичність нації, народу або соціального інституту знаходиться в їх минулому, і якщо ми хочемо досягнути їх ідентичності, нам найперше слід написати їх історію. Ось чому прихильники історизму без усяких

труднощів відповідали на питання про призначення історії: історія, і тільки історія надасть політичним і соціальним інститутам доступ до їх власної ідентичності. І там же вони виявляли умову будь-якої осмисленої і потенційно успішної політичної дії» (Анкерсмит, 2007).

Культурно-історичний традиціоналізм у Вебера виступає як фактор соціального розвитку через систему формування соціальних цінностей. На його думку, культурно-історичний традиціоналізм – це протестантська етика, а соціальні цінності – дух капіталізму. Однак не все так однозначно, якщо буквально, то протестантська етика – християнська аскеза, дух капіталізму – пуританська *професійна аскеза (професійне покликання)*. У східному християнстві православна аскеза через певні причини не вийшла за межі чернечої келії, і тому так і залишилася формою соціального ідеалу, яка по суті не мала широкого практичного застосування в світі, тобто не була носієм соціальних смислів (винятком може бути старообрядництво як форма релігійного протесту).

М. Вебер порушує тему, на наш погляд, більше культурологічну, ніж соціологічну: вплив способу мислення як елемента культури на формування моделі соціальних відносин. «Наше дослідження могло б послужити скромним внеском для пояснення того, в якій формі «ідеї» взагалі впливають на хід історичного розвитку», – зазначає М. Вебер (Вебер, 1990, с. 105). Тема досить суб'єктивна, неоднозначна, констелятивна, тому він уникає чітких дефініцій і будує свою концепцію на основі «спорідненості» соціальних факторів.

Наперед усвідомлюючи майбутню критику опонентів, він більше передбачає, ніж стверджує, будуючи свої висновки на основі ймовірності причин і наслідків. В цьому проявляється релятивізм його теорії. Не прямий вплив протестантизму, а вплив його наслідків на хід історичного розвитку, і в свою чергу хід історичного розвитку впливає на протестантизм. Ось чому М. Вебер звертається до поняття «констеляції» як взаємодії різних факторів або певного збігу обставин.

Принциповий висновок для нашого дослідження робить Ю. Єпіхіна. М. Вебер підкреслює, – пише вона, – що життєва поведінка – це поведінка статусної групи. Яким би не було навчання життєвій поведінці, його метою завжди стає сформування вихованої людини, природа якої залежить від ідеалу виховання у тому вигляді, в якому він визначається правлячою верствою (населення) (Єпіхіна, 2011). Принциповість цього висновку полягає в тому, що у М. Вебера мова йде не про виховання взагалі, а про певне корпоративне виховання, в якому виражені ідеали поведінки статусної групи (тобто «успішної», згідно соціальних стандартів). Тут відбувається збіг ідеалів і цілей виховання статусної групи з

протестантською громадою відповідно до релігійної, а в подальшому і до соціальної, аскези. Ефективність і продуктивність такого корпоративного виховання стає таким собі «сразком», виходить за межі «корпорації» і набуває загальносоціального характеру, природним чином пронизуючи виховання смисловим змістом, який виражається у «цінностях» (наприклад, професійне покликання» і т. ін.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, культурно-історичний традиціоналізм як фактор формування аксіології освіти у роботі М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму» проявляється в смисловому змісті його концепції. Конструюючи систему явищ, М. Вебер робить свої висновки на основі логіки формування соціальних цінностей. У нашому випадку не так важливо, протестантизм змінив капіталізм чи капіталізм впливав на протестантизм (що знаходиться в основі критики концепції М. Вебера), важливо те, що протестантизм (як життєва ідеологія) формував (прямо чи опосередковано) «нове» ставлення до праці, професійного обов'язку, надавав нові риси характеру освіти і виховання, тобто змінював суспільство.

Освіта, за духом М. Вебера, є необхідною умовою реалізації особистісних життєвих цінностей, які забезпечуються і культивуються соціокультурним середовищем. В цьому і полягає аксіологічний характер освіти (як гарантія реалізації «професійного покликання»).

Освіта – це завжди засіб реалізації інтересів або потреб, тобто елемент процесу, вона не може виступати самостійним і незалежним соціальним інститутом. Отже, освіта не може стати цінністю, якщо не є органічним елементом соціокультурного середовища і не є носієм соціальних смислів.

За своєю суттю традиція і соціокультурне середовище у М. Вебера впливають на матеріальні відносини і всю модель соціальних конструкцій та інститутів держави (фактично М. Вебер показує механізм формування західноєвропейського менталітету).

За М. Вебером, релігійні норми формують культурні цінності. Культурні цінності формують ментальні норми, які зі свого боку впливають на спосіб життя. Ідейне створює буттєве, ментальне (за змістом) формує матеріальне (за формою). Наслідок процесу – своєрідність соціокультурного простору: ціннісного світогляду, ролі, місця, функції людини в суспільстві.

Дослідник О. Ходирева зазначає: «Освіта конкретної людини здійснюється в ході взаємодії особистості з культурою спільноти. У процесі навчання відбуваються поодинокі і множинні, випадкові і системні, хаотичні і гармонійні взаємодії того, хто навчається, з компонентами

культури, йде її засвоєння і відтворення з позицій індивідуального і особистісного самовизначення» (Ходырева, 2007).

Становлення ідеології практицизму і раціоналізму в системі освіти Європи та США – це і є відображення і результат соціокультурних відносин і культурно-історичних традицій, прояв смислів освіти.

Необхідно відзначити, що концепція М. Вебера – це не тільки соціологія, але й чималою мірою – це також метод підходів до вивчення педагогічних процесів незалежно від соціально-економічної моделі суспільства і етапів його розвитку. Безумовно, даний висновок має певну міру релевантності, що природним чином підкреслює необхідність і доцільність подальшого вивчення теми культурно-історичної традиції у сфері освіти.

Література

1. Макаров В. А. К Размышлению о критике идеи протестантской трудовой этики. 2012. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-razmyshleniyu-o-kritike-idei-protestantskoy-trudovoy-etiki> (дата звернення: 12.05.2021).
2. Епихина Ю. Б. Система образования в социологии М. Вебера. 2011. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-obrazovaniya-v-sotsiologii-m-vebera> (дата звернення: 14.05.2021).
3. Воробьев М. В. Концепция образования Макса Вебера. 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-obrazovaniya-maksa-vebera> (дата звернення: 14.05.2021).
4. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. *Избранные произведения* / пер. с нем.; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайденко. Москва : Прогресс, 1990. 808 с. (Социологич. мысль Запада).
5. Забаев И. В. Протестантская этика и дух капитализма: «Критики» веберовской гипотезы 30-60-х гг. XX столетия. Вестник ПСТГУ I: Богословие. Философия. 2008. Вып. 1 (21), С. 61-79. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/protestantskaya-etika-i-duh-kapitalizma-kritiki-veberovskoy-gipotezy-30-60-h-gg-xx-stoletiya> (дата звернення: 21.04.2021).
6. Расков Д. Е. Религиозный фактор в экономике: к вопросу об интерпретации Вебера. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/religioznyy-faktor-v-ekonomike-k-voprosu-ob-interpretatsii-vebera> 2016 (дата звернення: 24.04.2021).
7. Дюркгейм Э. Воспитание и социология. 1922. URL: https://www.researchgate.net/publication/44826421_Education_et_Sociologie (дата звернення: 09.10.20).
8. Анкерсмит Ф. Р. Возвышенный исторический опыт. Москва : Издательство «Европа». 2007. 612 с. URL: <http://abuss.narod.ru/Biblio/ankersmit/ankersmit8.htm> (дата звернення: 09.10.20).
9. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика. Астрель. Москва. 2006. С. 645. URL: http://antimilitary.narod.ru/antology/sorokin/Sorokin_Dynamics_1.htm (дата звернення: 30.03.2021).

10. Демидовская А. Е. Воспитание и образование во Франции в XVII начале XVIII века. 2008. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vospitanie-i-obrazovanie-vo-frantsii-v-xvii-nachale-xviii-veka> 2008 (дата звернення: 15.03.2021).
11. Ходырева Е. А. Поликультурность как педагогический принцип. 2007. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/polikulturnost-kak-pedagogicheskii-printsip> (дата звернення 11.04.21).
12. Франклин Б. Автобиография / подгот. текста и коммент. М. Кореневой. Москва : Московский рабочий, 1988. 47 с. URL: https://librebook.me/the_autobiography_of_benjamin_franklin. (дата звернення 28.04.21).
13. Sizov V. V. Humanization of European Pedagogy in the System of Culturological Peculiarities. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*: зб. наук. праць. Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім В. Даля, 2018. Вип. 3 (84). С. 222-232.

References

1. Makarov, V. A. (2012). *K razmyshleniyu o kritike idei protestantskoy trudovoy etike* [To reflection about criticism of idea of protestant work ethic]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/k-razmyshleniyu-o-kritike-idei-protestantskoy-trudovoy-etiki> (date of appeal: 18.03 2021) (rus).
2. Yepikhina, Yu. B. (2011). *Sistema obrazovaniya v sotsiologii M. Vebera* [The system of education in sociology of M. Veber]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-obrazovaniya-v-sotsiologii-m-vebera> (date of appeal: 23.03.2021) (rus).
3. Vorobiev, M. V. (2016). *Kontseptsiya obrazovaniya Maksa Vebera* [The concept of education of Maks Veber]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-obrazovaniya-maksa-vebera> (date of appeal: 25.03.2021) (rus).
4. Weber, M. (1990). *Protestanskaya etika i dukh kapitalizma* [The protestant ethic and spirit of capitalism]. *Selected works*, 808. Translation from German. Yu. N. Davydova (ed.); foreword by P. P. Gaydenko. Moscow: Progress (rus).
5. Zabaev, I. V. (2008). *Protestanskaya etika i dukh kapitalizma: "Kritiki" Weberovskoy gipotezy 30-60 godov XX stoletiya* [The protestant ethic and spirit of capitalism: "Critics" of Weber's hypothesis of the 30-60-s of the twenties century]. *Vestnik PSTGU I: Bogoslovie. Filosofiya*, 1(21), 61-79. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/protestanskaya-etika-i-duh-kapitalizma-kritiki-weberovskoy-gipotezy-30-60-h-gg-xx-stoletiya> (date of appeal: 5.04.2021) (rus).
6. Raskov, D. Ye. (2016). *Religiozniy factor v ekonomike: k voprosu ob interpretatsii Webera* [The religious factor in economics: on the question of Weber's interpretation]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/religiozniy-faktor-v-ekonomike-k-voprosu-ob-interpretatsii-webera> (date of appeal: 5.04.2021) (rus).
7. Durkheim, E. (1922). *Vospitanie i sotsiologiya* [The education and sociology]. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/44826421_Education_et_Sociologie (date of appeal: 12.04.21) (rus).
8. Ankersmit, F. R. (2007). *Vozvyshenny istoricheskiy opyt* [Sublime historical experience], 612. Moscow: Publishing House "Europe". Retrieved from <http://abuss.narod.ru/Biblio/ankersmit/ankersmit8.htm> (date of appeal: 09.10.20) (rus).

9. Sorokin, P.A. (2006). *Sotsialnaya i kulturnaya dinamika [Social and cultural dynamics]*, 645. Moscow Retrieved from http://antimilitary.narod.ru/antology/sorokin/Sorokin_Dynamics_1.htm (date of appeal: 14.04.2021) (rus).
10. Demidovskaia, A. Ye. (2008). *Vospitanie i obrazovanie vo Frantsyi v XVII nachale XVIII veka [Upbringing and education in France in the 17th and early 18 centuries]*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/vospitanie-i-obrazovanie-vo-frantsii-v-xvii-nachale-xviii-veka> (date of appeal: 14.04.2021) (rus).
11. Khodyreva, Ye. A. (2007). *Polikulturnost kak pedagogicheskii printsyp [Multiculturalism as pedagogical principle]*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/polikulturnost-kak-pedagogicheskii-printsip> (date of appeal: 11.04.21) (rus).
12. Franklin, B. (1988). *Avtobiografiya [Autobiography]*. Retrieved from https://librebook.me/the_autobiography_of_benjamin_franklin. (date of appeal: 28.04.21) (rus).
13. Sizov, V. V. (2018). Humanization of European Pedagogy in the System of Culturological Peculiarities. *Spirituality of personality: methodology, theory and practice*: collection of research materials 3 (84), 222-232. Severodonetsk: Publishing house of V. Dahl East-Ukrainian National University (eng).

«ПРОТЕСТАНТСКАЯ ЭТИКА И ДУХ КАПИТАЛИЗМА»: КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ ТРАДИЦИОНАЛИЗМ М. ВЕБЕРА И АКСИОЛОГИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

В. В. Сизов, Я. А. Славская, А. А. Алферов

В статье рассматриваются идеи М. Вебера, изложенные в работе «Протестантская этика и дух капитализма» с позиции культурно-исторического традиционализма как фактора формирования аксиологии образования. Отмечено, что роль и значение образования, по М. Веберу, проявляется в трех функциональных аспектах, что и образует его аксиологический характер: по целям, как средство овладения профессией; по духу, образование само по себе выступает как элемент рационализма, практицизма, индивидуализма; по смыслу, как воспроизводство ценностей. Образовательный фактор у М. Вебера – это всего лишь иллюстрационный элемент его концепции, который является следствием формирования и функционирования «профессиональной этики», которая, в свою очередь, определяет аналогичные смыслы «этики образовательной», т.е. отношения человека и социальной группы к образованию и средства достижения целей профессиональной деятельности. Образовательный компонент М. Вебера рассматривается в смысловых характеристиках, реализованных у М. Вебера в понятии «протестантская этика», сформировавшая «профессиональную этику» и «трудовую этику». Протестантская этика в той констеляции, в которой ее показал М. Вебер, рассмотрена как фактор, формирующий мировоззренческую позицию первоначально отдельных групп населения, а в последующем, основной части общества. Отмечено, что таким образом формировалась специфическая социокультурная среда на основе культурно-исторической традиции и

диверсифіцировалась в среду воспитательную (образовательную). Отношение человека и общества к образованию, профессии, труду у М. Вебера – результат воздействия этой среды. Выделено, что М. Вебер строит свою систему доказательств на основе культурно-исторической традиции, доказывая гипотезу, что влияние религиозной идеологии формирует социальные отношения, объясняет эволюцию религиозного в мирское мировоззрение. Отмечено, что концепция М. Вебера показывает прочность традиции (как ценности) в сознании западного общества.

Ключевые слова: культурно-исторический традиционализм, аксиология образования, социокультурная среда, трудовая этика.

"PROTESTANT ETHICS AND SPIRIT OF CAPITALISM": CULTURAL-HISTORICAL TRADITIONALISM OF M. WEBER AND AXIOLOGY OF EDUCATION

V. V. Sizov, Ya. A. Slavskaya, O. A. Alforov

The ideas of M. Weber outlined in the work "Protestant ethics and spirit of capitalism" from the standpoint of cultural and historical traditionalism as the factor of formation of the axiology of education are considered. It is noted that the role and significance of education in the works of M. Weber is manifested in three functional aspects, which forms its axiological character: by goals as the means of mastering in a profession; in spirit, education itself acts as an element of rationalism, practicality, individualism; meaning as the reproduction of values. The educational factor for M. Weber is just an illustrative element of his concept, which is a consequence of the formation and functioning of "professional ethics" which, in turn, determines similar meanings "educational ethics" i.e. the relationship of a person and a social group to education and a means of achieving the goals of professional activity. The educational component of M. Weber is regarded in the semantic characteristics implemented by M. Weber in the concept of "professional ethics" and "work ethics". Protestant ethics in the constellation in which M. Weber showed it is considered as the factor shaping the ideological position of initially separate groups of the population and subsequently the main part of society. It is noted that in this way a specific socio-cultural environment was formed on the basis of cultural and historical tradition and diversified into upbringing (educational) environment. The attitude of a person and society to education, profession, the work in M. Weber is the result of the influence of this environment. It is stressed that M. Weber builds his system of evidence based on cultural-historical tradition, proving the hypothesis that the influence of religious ideology forms social relations, explain the evolution of the religious into secular worldview. It is noted that M. Weber's concept shows the strength of tradition (as a value) in the consciousness of Western society.

Key words: Cultural-historical traditionalism, axiology of education, socio-cultural environment, work ethic.

Сізов Віталій Валерійович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки (м. Дніпро, Україна). E-mail: vitaliydnep59@gmail.com

Сизов Виталий Валерьевич – кандидат педагогических наук, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин Днепропетровской академии музыки им. М. Глинки (г. Днепр, Украина). E-mail: vitaliydnep59@gmail.com

Sizov Vitaliy Valeriyovych - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Social Humanitarian Disciplines Department of M. Glinka Dnipropetrovsk Academy of Music (Dnipro, Ukraine). E-mail: vitaliydnep59@gmail.com

Славська Яніна Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки (м. Дніпро, Україна). E-mail: yanina19771@gmail.com

Славская Янина Анатольевна – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин Днепропетровской академии музыки им. М. Глинки (г. Днепр, Украина). E-mail: yanina19771@gmail.com

Slavska Yanina Anatoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Social Humanitarian Disciplines Department of M. Glinka Dnipropetrovsk Academy of Music (Dnipro, Ukraine). E-mail: yanina19771@gmail.com

Алфьоров Олександр Анатолійович – доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки (м. Дніпро, Україна). E-mail: aalforov75@gmail.com

Алферов Александр Анатольевич – доцент, профессор кафедры социально-гуманитарных дисциплин Днепропетровской академии музыки им. М. Глинки (г. Днепр, Украина). E-mail: aalforov75@gmail.com

Aalforov Oleksandr Anatoliyovych – Associate professor, Professor of Social Humanitarian disciplines Department of M. Glinka Dnipropetrovsk Academy of Music (Dnipro, Ukraine). Email: aalforov75@gmail.com